

Gönderim Tarihi: 06.03.2024

Kabul Tarihi: 27.08.2024

RUSYA FEDERASYONU'NDA ÖZEL ASKERİ ŞİRKET ÖRGÜTLENMELERİNİN GENEL YAPISI: WAGNER GRUBU ÖRNEĞİ

General Structure of Private Military Company Organisations in The Russian
Federation: The Wagner Group Example

Erden KİŞİ

Dr. Öğr. Üyesi; Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
erdenkisi@yyu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-3124-680X

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

İlk çağlardan günümüze, bütün toplumlarda güvenlik, en önemli ihtiyaç olarak kendini göstermiştir. Güvende olma hissiyatı ile hem insanların hem de devletlerin hareket etmesi üzerine, çeşitli güvenlik mekanizmaları ortaya çıkmıştır. Bu mekanizmalar içerisinde en öne çıkan ordular olmuştur. Genel manada orduların oluşumunda zorunluluk ve gönüllülük esası gözetilse de belli oranlarda birtakım maddi imkanlara sahip oldukları, tüm dünya toplumlarında görülmektedir. Bunun yanı sıra, dünyanın kimi yerlerinde paralı askerlerden oluşan yapıların, ortaya çıktığı da bilinmektedir. Bu yapıların şekillenmesinde temel esas, resmi ordu dışında bir yapılanma olmaları, fakat devletin denetimi ve istekleri doğrultusunda hareket etmeleridir. Daha sonrasındaki süreçte ise paralı askerlik sisteminin daha da kurumsallaş bir şekli olarak, özel askeri şirketlerin ortaya çıktığı görülmüştür. Bu çalışmada, bir özel askeri şirket şeklinde resmi mekanizmanın dışında Rusya Federasyonu'nda oluşan, Wagner Grubu'nun genel yapısı irdelenmiştir. En nihayetinde ise özel askeri şirketlerin verimlilik derecesi ve gelecek dönemlerde Rusya'da nasıl bir gelişme yaşayacakları anlaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Özel Askeri Şirketler, Paralı Asker, Rusya'da Askeri Yapı, Wagner Grubu.

Abstract

From ancient times to the present, security has been the most important need in all societies. Various security mechanisms have emerged as both people and states act with the feeling of being safe. The most prominent among these mechanisms was armies. Although the principles of necessity and volunteerism are generally taken into account in the formation of armies, it is seen in all societies around the world that they have certain financial means. In addition, it is known that structures consisting of mercenaries have emerged in some parts of the world. The basic principle in shaping these structures is that they are a structure other than the official army, but they act in line with the control and wishes of the state. In the following period, it was observed that private military companies emerged as a more institutionalized form of the mercenary system. In this study, the general structure of the Wagner Group, which was formed in the Russian Federation outside the official mechanism in the form of a private military company, was examined. Finally, it was tried to understand the efficiency level of private military companies and

what kind of development they will experience in Russia in the future.

Keywords: *Private Military Companies, Mercenaries, Military Structure in Russia, Wagner Group.*

1. GİRİŞ

Tüm insanlığının temel ihtiyaçlarından birisi olan güvenlik ihtiyacı, ilk dönemlerden bugüne, tüm dünya toplumlarında önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek iç güvenliğin gerekse de dış güvenliğin sağlanmasında, bu güvenlik hizmetini karşılayan kesimlere önemli görevler düştüğü anlaşılmaktadır.

Eski çağlarda insanlığın, içgüdüsel şekilde bir güvenlik arayışı sonucu oluşan devletlerin, bu güvenlik ihtiyacını karşılamak üzere çeşitli sistemler geliştirdiği görülmektedir.¹ Bu sistemler içerisinde en öne çıkanın ise askerlik sistemi, yani düzenli ordular olduğu göze çarpmaktadır. Eski çağlarda sadece zorunluluk ve gönüllülük esası ile resmi bir boyutta oluşan orduların, daha sonrasında paralı askerlik sisteminden de istifade etmeye başladığı görülmektedir. Nihayetinde ilerleyen süreçte paralı askerlik sisteminin, bir ihtiyaç üzere hasıl olduğu anlaşılmaktadır. Paralı askerlik sisteminden sonra ise kurumsallaşmış bir şekilde, özel askeri şirketlerin oluştuğu görülmektedir.

Tarihi süreçte özellikle devletlerin güvenliğinden sorumlu olan orduların oluşum şekillerinde, bir resmiyet bilincinin olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra kimi orduların oluşumunda, paralı askerlik sisteminin de devreye sokulduğu anlaşılmaktadır. Yakın tarihe geldiğimizde ise paralı askerlik sisteminin, daha kurumsallaşmış bir şekli olarak, özel askeri şirketlerin ortaya çıktığı bilinmektedir.

Soğuk Savaş sonrası döneme kadar çok da sıcak karşılanmayan özel askeri şirketler, 11 Eylül saldırıları sonrası yaşanan gelişmeler, Birleşmiş Milletler'in (BM) etkinliğinin azalması ve uluslararası hukuka saygının yara aldığı dönemlerde, bu şirketlerin önü açılmıştır (Tangör ve Yalçınkaya, 2010: 128). Günümüze gelindiğinde, birçok ülkede varlık gösteren özel askeri şirketler, aktif bir şekilde uluslararası çatışmalara ve savaşlara müdahil olabilmeye özelliği göstermektedirler.

Paralı askerlerin, özel askeri şirketler ile direkt ilişkisi olmasa da özel askeri şirketlerin ortaya çıkmasında temel esin kaynağı oldukları bilinmektedir (Öz ve Çalışkanlar, 2020: 312). Bu doğrultuda özel askeri

¹ Devletlerin oluşuma dair detaylı bilgi için bakınız: Engels, F. (2021). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*. Çev. Erkin Özalp, İstanbul: Yordam Kitap. - Strayer, Joseph R. (2020). *Modern Devletin Kökenleri*. Çev. Eraslan Candan, İstanbul: Say Kitap.

şirketlerin temelini oluşturan paralı asker uygulamasının tarihinin, çok eski dönemlere uzandığı anlaşılmaktadır. Tarihin büyük bir bölümünde, özellikle imparatorluklar çağında paralı askerlerin, savaşlarda aktif bir şekilde yer aldıkları bilinmektedir.

Tarihi süreçte Antik Greklerin askeri yapılarında paralı askerlik, çok önemli bir yerde bulunmaktadır. Çoğu yurttaş, polislerde (Yunan Şehir Devleti) ve sefere çıkan ordularda paralı asker olarak yer almıştır (Karakoç, 2016: 489). Bu doğrultuda hem toplumun ve devletin ihtiyacı olan güvenlik hizmetini karşılamak noktasında hem de ciddi derecede istihdam sağlamak noktasında paralı askerlik sisteminin, oldukça önemli olduğu ve tarihinin de bir hayli eski çağlara uzandığı karşımıza çıkmaktadır.

Tarihi, Kadeş Savaşı'na (M.Ö-1274) kadar uzanan paralı askerlik sistemi, 19. yy.'a kadar birçok ülkede yaygın bir şekilde yer bulmuş, fakat özellikle 20. yy.'ın sonlarından beri devletlerarası hukuk nezdinde yasaklı bir uygulama halini almıştır (Öztürk, 2021: 287). Bununla birlikte küresel alanda yaşanan konjonktürel değişimler sonucunda paralı askerlik sisteminin, daha kurumsallarmış bir şekilde yani özel askeri şirketler şeklinde karşımıza çıktığı görülmektedir. Her yönü ile hem toplumsal anlamda hem de devletler için oldukça işe yarar bir noktaya gelen özel askeri şirketler, dünyanın birçok yerinde kendisine yer bulmuş durumdadır. Günümüze geldiğimizde uluslararası sorunlarda ciddi bir şekilde yer aldıkları, devletlerin resmi ordularıyla koordineli bir şekilde uluslararası çatışmalara müdahil oldukları gözlenmektedir.

Birçok sosyolojik olgu karşısında toplumun farklı kesimlerinden, farklı tepkiler geldiği gibi özel askeri şirketlerin varlığı konusunda da ciddi birtakım tartışmaların olduğu göze çarpmaktadır. Özellikle askerlik gibi önemli bir görevin, gönüllülük esas ve zorunluluk üzerine resmi ordularca yürütülmesi gerektiğini savunan ve bu nedenle paralı askerlik sistemi üzerine gelişen, özel askeri şirketlerin varlığını eleştiren, kesimlerin var olduğu karşımıza çıkmaktadır. Özel askeri şirketlerin varlığı konusunda yaşanan tartışmanın tarihinin, bir hayli eski dönemlere uzandığı da bilinmektedir. Günümüze gelindiğinde aynı tartışmanın, tüm hızı ile devam ettiği görülmektedir.

Askerlik hizmetinin, sadakat bağı ile gönüllülük esas veya zorunluluk üzerine oluşması gerektiğini düşünen ve paralı askerlik temelinde oluşan özel askeri şirketlerin, olumsuz şartlar altında sadakat sorunu yaşayacağını düşünen kesimler de göze çarpmaktadır. Geçmişten bugüne dile getirilen tüm eleştirilere rağmen özel askeri şirketlerin, oldukça yaygın

bir hale geldiği ve resmi ordularla koordineli hareket ederek, ülkelerin iç ve dış güvenliğini ilgilendiren tüm sorunlara müdahale ettikleri görülmektedir. Bu kesimler içerisinde en öne çıkanlar ise kamusal hizmetlerin özelleştirilmesine karşı olanlar olduğu anlaşılmaktadır.

Nihayetinde bu çalışmada, Rusya Federasyonu'nun askeri sistemine kısaca değinilmiş ve ardından bir özel askeri şirket olan Wagner Grubu'nun, Rusya'daki askeri sistem içerisindeki gelişimi analiz edilmiştir. Rusya'da, bugün var olan askeri sistem içerisinde Wagner Grubu'nun, hangi konumda olduğu irdelenmiştir. Ayrıca Rus siyasetinin oluşum ve uygulanma noktasında, Wagner Grubu'nun etkisi ele alınmıştır. Daha sonrasında, son dönemlerde Wagner Grubu eski lideri ile Rusya'nın siyasi iktidarı arasındaki çatışmalı sürecin alt yapısı ele alınmıştır. Ayrıca Rusya'da var olan özel askeri şirketlerin geleceği konusunda, birtakım tespitlerde bulunulmuştur.

Çalışma sürecinde, literatür taraması yapılmıştır. Böylece bilimsel bir yöntem ile çalışmamız, sağlam bir temele oturtulmuştur. Çalışmanın gövdesinin oluşumunda, Türkçe ve diğer dillerde yazılmış bilimsel eserlerden istifade edilmiştir. Elde edilen veriler incelenmiş, analiz edilmiş ve çalışmanın lüzum görülen bölümlerine eklenerek çalışmamız şekillenmiştir. Kimi bölümlerde tarihi ve istatistiki verilerden istifade edilerek, çalışmanın yelpazesi geliştirilmek istenmiştir. Yer yer taranılan kaynaklardan elde edilen sosyolojik ve siyasi bulgular üzerinden çalışmamız derinleştirilmiştir.

Çalışmanın temel konusu, belli dönemlere ayrılarak kronolojik bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca, kırılma hatları olarak değerlendirilen önemli olaylar üzerinden çalışmamız gelişim göstermiştir. Elde edilen tüm veriler, yapılan analizler ile ortaya atılan tespit ve öneriler eşliğinde çalışmamız, bir derleme çalışması boyutuna ulaşmıştır.

2. RUS ASKERİ TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

Askeri tarihle ilgili profesyonel toplantıların programları, askeri tarihle ilgili bilimsel dergiler ve popüler dergiler, askeri tarihe son derece dar bir bakış açısı ile yaklaşmışlardır, sadeleştirmek gerekirse bu askeri tarih, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) İç Savaşı ile başlamış ve Mississippi Nehri'nden Orta Avrupa'ya kadar yayılmıştır (Stone, 2006: 1x). Batı askeri tarihi ile ilgili ortaya atılan yaklaşımlar ve tüm dünyada oluşan askeri tarihle ilgili ortaya atılan tezler incelendiğinde ifade edilenin aksine askeri tarihin, çok eski dönemlere uzandığı ve tarihte devlet olabilmiş her toplumun, kendine has bir askeri tarihinin olduğu, göze çapmaktadır. Bu gerçeklik ekseninde Rus askeri tarihine bakıldığında birçok farklı devletle tarih

sahnesinde yer alan Rusların, derin bir askeri tarihi olduğu göze çarpmaktadır.

Rus tarihine kabaca göz atacak olursak, Rusların geleneksel yayılcılığının ve bunun yol açtığı militarizmin, öncelikle ekonomik faktörlerin eksikliğinden kaynaklandığı görülmektedir (Pipes, 1980: 2). Süreç içerisinde Rusların yaşadığı coğrafyanın gerek iklimsel gerekse de topoğrafik şartlardan dolayı, ekonomik yönden zayıf olması sonucunda Rusların, bir yayılcılık politikası yürüttüğü görülmektedir. Bu yayılcılık politikasının gelişiminde de askeri yöntemlerin tercih edildiği anlaşılmaktadır.

Rus tarihinde yurttaş-askerlerden oluşan bir Batı tarzı ordu oluşmamıştır. Çünkü bu dönemlerde yurttaş bilinci oluşmamıştır. Çarlık dönemi Rus halkı, vatandaş değil tebaa olmuştur. Çar'ın, vermeye tenezzül etmediği haklardan, yoksun kalmışlardır. Özgür köylüler, Çar'ın keyfi hareketlerine göre serflere dönüştürülebilmiştir, erken modern Rus ordularının çekirdeğini oluşturan soylular ise kendilerini, Çar'ın köleleri olarak adlandırmış, Çar'la yazışmalarında, kendilerine çocukça lakaplar takılmış ve mülkiyet güvenliğinden yararlanamamışlardır (Stone, 2006: xi). Rusların, tarihte kurduğu devletlerin sahip olduğu siyasi ve sosyolojik özellikler nedeniyle Batı'dan daha farklı bir askeri örgütlenme bilincine sahip oldukları göze çarpmaktadır. En öne çıkan özellikleri ise Batılı tarzda bir orduya, sahip olmamaları olmuştur.

Rus tarihi boyunca ordu, tarihsel gelişme ve sosyal değişimin dinamosu olarak, hayati bir rol oynamıştır. Ancak savaş tarihi, strateji belirleme ve bir kurum olarak ordu, tarihçilerden oldukça fazla ilgi görmüş olsa da diğer ülkelerin tarih yazımlarında görülen, ordu ve toplum arasındaki ilişkilere ilişkin sürekli araştırma ve tartışma, Ruslar örneğinde eksik kalmıştır (Lohr ve Poe, 2002: xv). Bu doğrultuda Rus tarihinde ordular üzerine yapılan araştırmaların, diğer toplumlara nazaran eksiklik içermesi nedeniyle günümüze gelindiğinde bu konunun daha çok araştırıldığı karşımıza çıkmaktadır. Özellikle dünya tarihinin büyük bir bölümünde kendi coğrafyasından dışarı çıkmak için çetin bir mücadele veren Rusların, savaşlar ile anıldığı bilinmektedir. Günümüze gelindiğinde dahi aynı bilinç ile gerek batıya gitmeye gerekse de güneye inmeye çalışan Ruslar için ordunun, büyük bir önem arz ettiği karşımıza çıkmaktadır.

Her yönü ile önemli bir aktör olarak öne çıkan ordunun, Rusya'nın tarihi ve siyasi geçmişi için büyük bir önemi olduğu görülmektedir. Yakın tarihinde önemli savaşlar yaşayan Rusya'nın, sahip olduğu politik hedefleri

gerçekleştirmek için orduya, ciddi bir ihtiyacı olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle Rusya'nın sahip olduğu askerlik sisteminin ve ordu düzeninin, dünyanın farklı coğrafyalarında yaşayan araştırmacılar için ilgi çekici olduğu bilinmektedir.

Rus tarihinin emperyal döneminin büyük bir bölümünde otokratik devlet, Moskova merkezli daha önceki devletin ortaya koyduğu stratejik programı takip etmiştir. Sınırları dikkatle korumuş, kendisini bir yandaş devlet çemberiyle çevrelemiş, Batı'dan silah ithal etmiş, orduyu güçlendirmek için köylülerden destek toplamış ve devlet, otokratik olmaktan çıktığında bu olgu, feci sonuçlara yol açacak şekilde dönüşmüştür (Poe ve Lohr, 2002: 7). Yaşanan süreç, Rus tarihinde baskın bir anlayışla orduların oluştuğunu göstermektedir. Daha sonrasındaki süreçte ise daha farklı bir yapı ile orduların oluşmaya başladığı anlaşılmaktadır. Yaşanan bu siyasal değişimin, askeri sistem üzerinde önemli değişimlere sebep olduğu görülmektedir.

Rus toplumunun yaşamış olduğu siyasal değişim süreçleri sonucunda, toplumla yakından ilgisi olan kurumların, ciddi bir değişim yaşadığı gibi orduların da ciddi bir değişim süreci içerisine girdiği bilinmektedir. Günümüze geldiğimizde bir dönemler zorunluluk ve gönüllülük ile oluşturulan orduların, bugün için paralı askerlerden oluşan askeri şirketler ile desteklenmeye çalışıldığı karşımıza çıkmaktadır.

Rus askeri tarihinin temel anlatısı, önemli ölçüde değiştirilmemiş veya dönüştürülmemiş olsa da muazzam miktarda yeni kaynağa erişim, Rus İmparatorluğu'nun yükselişi ve düşüşü hakkında daha derin, daha incelikli bir anlayışın geliştirilmesiyle sonuçlanmıştır (Steinberg, 2021: 155). İmparatorluk ardılı bir ülke olarak, imparatorluk mirasından oldukça fazla beslenen Rusya, bu miras içerisinde en çok da askeri mirastan istifade etmektedir. Rusya'nın bugün için sahip olduğu dış politikada bu askeri mirasın, önemli bir etkisi olduğu anlaşılmaktadır.

Son dönemlerde Rusya'nın sahip olduğu dış politikaların oluşumunda Sovyet mirasının, büyük bir etkisi olduğu vurgulanmaktadır. Orta Asya'dan, Doğu Avrupa'ya hatta Akdeniz'e kadar Rusya'nın sahip olduğu dış politikada Sovyet mirasının, önemli bir yeri vardır. Rusya'nın bu politikaları oluştururken sadece Sovyet mirasını esas aldığını düşünmek ise dar bir yaklaşımdır. Doğru yaklaşım ise Sovyet mirasından da öte imparatorluk mirasının, daha etkili olduğudur. Rusya'nın son dönemlerde yürütmeye çalıştığı dış politika, analiz edilince köklü bir tarihsel arka plan dahilinde küresel bir hesabın yapıldığı karşımıza çıkmaktadır.

İmparatorluk sürecini analiz edecek olursak bu noktada devletin idaresi ve güvenliğinde ordunun rolünü anlamak hem Rusya'nın hem de Rus İmparatorluğu'nun tarihini bilmek için çok önemlidir. Büyük Petro (I. Petro, 1682-1725), Avrasya'nın hükümdarları olan Moğolların yerini almak için Rus askeri teşkilatını, 18. yy.'da imparatorluk kuran bir yapıya dönüştürmüştür (Steinberg, 2021: 156). Bu temelde gerek imparatorluk döneminde gerekse de daha sonrasında Rusya'nın sahip olduğu iç ve dış politikasının şekillenmesinde askeri teşkilatın, çok önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Rus tarihinin genel yapısı analiz edildiğinde ise her dönemde oluşan dış politikaların, küresel bir hesap üzerine şekillendiği anlaşılmaktadır. Bu politikaların hayata geçmesi için ise askeri teşkilatlara, çok önem verildiği ve bu hedefler doğrultusunda askeri teşkilatların şekillendikleri görülmektedir.

Modern Rus askeri geleneği, I. Petro ve Büyük Katerina (II. Katerina, 1729-1796) döneminde doğmuştur, bu geleneğin kökenleri, büyük ölçüde 18. yy.'da Rus toplumunda yalnızca monarşi ve Ortodoks Kilisesi tarafından yürütülen, üstün bir konumu korumaya çalışan bir kurum olan, Rus İmparatorluk Ordusu'nun başarılarına uzanmaktadır (Menning, 2002: 47). Gerek siyasi gerek teolojik gerekse de sosyolojik olarak, diğer dünya toplumlarından oldukça farklı özelliklere sahip olan Rusların, sahip olduğu bu farklılıkların askeri teşkilatların yapılanmasında farklı şekillerin ortaya çıkmasına sebebiyet verdiği görülebilmektedir. Yaşanan süreç, Rus toplumunun sahip olduğu teolojik, politik ve sosyolojik özellikler ile bir askeri geleneğinin oluştuğunu göstermektedir.

Tarihsel süreç genel hatları ile incelendiğinde her çağda Rusların, dünya siyasetinde önemli bir devlet ile yer buldukları anlaşılmaktadır. Gerek imparatorluk döneminde gerekse 20. yy. sürecinde gerekse de 21. yy.'ın başında Rusların, kendilerinden oldukça fazla söz ettirdikleri karşımıza çıkmaktadır. Sahip oldukları özellikler ile Batı toplumlarına nazaran, daha farklı bir yaşam çizgisine sahip olan Rusların bu özelliklerinin, askeri teşkilatlanmalarına da yansıdığı görülmektedir. Bu askeri yapının ise tarihin her döneminde Rusların iç ve dış politikalarının hayata geçmesinde, çok büyük roller üstlendiği anlaşılmaktadır. Günümüze gelindiğinde Rusların, mevcut askeri yapısının köklerinin ise çok eski dönemlere uzandığı, hatta modern bir yapıya kavuştuğu dönemin ise imparatorluk döneminde yaşandığı görülmektedir. Bu noktada en belirgin şekli ile karşımıza çıkan tarih 18. yy. olmuştur. Bu tarihte Rus imparatorluğu, orduyu modernleştirmek için ciddi bir mücadele vermiştir.

3. ÖZEL ASKERİ ŞİRKET ÖRGÜTLENMELERİNİN GENEL YAPISI

Son dönemlerde devletler, silahlı çatışmaların yaşandığı bölgelerde faaliyet göstermek üzere giderek daha fazla özel askeri şirketleri işe almaya başlamışlardır. Uluslararası toplumda hâkim olan tutum ise bu tür şirketleri, yeniden düzenlemenin en iyisi olacağı yönündedir (Cameron, 2006: 573). Devletlerin işe yararlılık yönünden özel askeri şirketleri daha çok tercih etmesine karşın, uluslararası toplumun özel askeri şirketler konusundaki yaklaşımı, ciddi bir nizam içerisinde bu yapıları tekrar dizayn etmek gerektiği yönündedir.

Geçmişten günümüze özel askeri şirketlerin birçok faaliyette yer aldıkları görülmektedir. Özel askeri şirketler, Eski Yugoslavya'da düzenli silahlı kuvvetlerin yanı sıra askeri personelin eğitiminde yer almış, Afganistan'da faaliyet göstermiş ve Kosova ihtilafı sırasında Makedonya'da yerinden edilmiş kişiler için kamplar inşa etmişlerdir (Cameron, 2006: 576). Her yönü ile gün geçtikçe faaliyet yelpazesini genişleten özel askeri şirketler, bugüne gelindiğinde önemli bir saha aktörüne dönüşmüşlerdir.

Soğuk Savaş'ın son bulmasıyla yeni bir güvenlik aktörü olan özel askeri şirketler, destek aramaya başlamışlardır. Bugün, uluslararası sahnede faaliyet gösteren özel askeri şirketlerin sayısında ciddi bir artış yaşanmaktadır. Bu yapılar, her açıdan her bölgede faaliyet gösteren küresel aktörlere dönüşmüşlerdir (Kinsey, 2006: 1). Soğuk Savaş sürecinde dünyanın iki ayrı kutba bölündüğü bilinmektedir. Bu süreçte, uluslararası alanda katı bir ideolojik çatışmanın yaşanması nedeniyle devletler arasında, sıkı bir rekabet veya iş birliğinin olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu süreçte devletlerin ve devlet kurumlarının oldukça aktif olduğu gözlenmektedir. Soğuk Savaş'tan sonra ise yeni tehdit tanımlarının ortaya konulması ve küresel arenada değişen konjonktürel şartlar ile özel askeri şirketlerin, aktif olarak ulusal ve uluslararası arenada rol almaya başladığı görülmektedir.

Özünde, 1980'li yıllar sonrasında birçok ülkede, tüm devlet kurumlarında bir küçülmenin olduğu bilinmektedir. Bu süreç, özelleştirme süreci olarak adlandırılmıştır. Bu gelişmenin akabinde ise özel sektörün büyümeye başladığı anlaşılmaktadır. Özellikle devletin ekonomik konularda oldukça küçülmeye gittiği ve özel sermayenin, büyümeye başladığı görülmektedir. Yaşanan süreç, aynı anlayışla birtakım devletlerin, resmi orduların haricinde özel askeri yapıların da oluşmasını teşvik ettiğini ortaya koymaktadır.

Verimlilik ve etkinliğe bağlanan özelleştirme, ileri doğru atılmış büyük bir adım olarak resmedilmiştir. Özelleştirmenin faydaları, aşırı merkezileşmiş hükümet bürokrasilerinin başarısızlıklarıyla keskin bir tezat oluşturmuştur. Özel sektör performansına yönelik bu onay, birçok ülkenin bu yönetim sistemini, hükümetin en temel işlevleri de dahil olmak üzere, neredeyse akla gelebilecek her sektörde benimsemesiyle sonuçlanmış ve bu sektörlerden birisi de güvenlik sektörü olmuştur (Kinsey, 2006: 3). Değişen küresel şartlar ve akabinde, birtakım devletlerin sahip olduğu mantalitenin değişime uğraması sonucunda, güvenlik gibi önemli bir konuda, oldukça ciddi bir değişimin yaşandığı görülmektedir. Esasında, paralı asker uygulamasının tarihinin, bir hayli eskilere uzandığı bilinmektedir. Soğuk Savaş sonrasında ise tam manası ile kurumsallaşmış bir yapı olarak özel askeri şirketlerin karşımıza çıktığı görülmektedir.

Bu durumda karşımıza söyle bir soru çıkmaktadır: Bu sistemin, Soğuk Savaş sonrasında bu kadar güçlü bir şekilde, ortaya çıkmasının arkasında yatan temel neden nedir? Bu soruya cevap verebilmek için Soğuk Savaş'ın bitmesinden hemen sonraki süreci, doğru analiz etmemiz gerekmektedir. Bu süreçte, yaşanan değişimler incelendiğinde, tüm dünya coğrafyalarında yeni tehditlerin oluştuğu ve özellikle devletleri tehdit eden terör örgütlerinin sayısında, ciddi bir artış yaşandığı görülmektedir. Daha sonrasında ise bu terör örgütlerinin, kimi ülkeler tarafından yönlendirildiği, adeta bir “vekalet savaşı”nın ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Yaşanan bu tür gelişmeler neticesinde birtakım devletlerin, klasik manada savaşımlardan uzaklaştıkları ve birtakım aktörler üzerinden, askeri çatışmaların yürütülmeye başladığı bilinmektedir. Bu nedenle özel askeri şirketlerin, tam manası ile Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan yeni tehditlerin ve “vekalet savaşları”nın bir ürünü olduğunu düşünebilmemiz mümkündür. Bu olgunun yanında çeşitli nedenlerin olduğu da düşünülebilir.

Temelde kara, deniz ve hava gücünün inşası, çeşitli aktörler tarafından oluşturulmuş bir reçete üzerine olsa da son yüzyıllarda oldukça devlet odaklı bir tarza, sahip olmuşlardır. Bu üç askeri güç biçimini belirli şekillerde dizginleyecek, sahiplenecek ve uygulayacak önemli devlet kuruluşlarının varlığı, görünüşe göre devlet olmanın olmazsa olmazı olmuştur (Divided, 2017: 1). Uzun bir dönem devletlerin, bu mantık ile hareket ettiği görülmektedir. Bu anlayışın bir yansıması olarak devletlerin, uzunca bir süre özel askeri yapılara sıcak bakmadığı bilinmektedir. Soğuk Savaş sonrası yaşanan gelişmeler ve ortaya çıkan tehditler, her yönü ile dünya ülkelerinde derin bir mantalite değişimine neden olmuştur. Bu değişimin sonucunda çeşitli tartışmaların yaşandığı da görülmektedir. Bu

tartışmaların özünde ise ulusal güvenlik gibi önemli bir konuda özel askeri yapıların rol almasının, ciddi bir sorun olduğu düşüncesi yatmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ve ardından 11 Eylül sonrası ortamda eldeki karmaşık zorluklara ilişkin değerlendirmeler özel askeri şirketlerin, acil bir küresel güvenlik gerekliliği duygusunun sonucu olduğunu sunmaktadır (Divided, 2017: 3). Bu tür tespitler o günün şartlarında oldukça doğru bir değerlendirme olarak karşımıza durmaktadır. Üzerinden oldukça fazla zaman geçmesine ve aciliyetlerin azalmasına rağmen, özel askeri şirketlerin sayısının, artmaya devam ettiği görülmektedir. Bu nedenle artık küresel manada birtakım devletlerin, özel askeri şirketlerin varlığını kabul ettikleri, hatta teşvik etmeye çalıştıkları karşımıza çıkmaktadır.

Özel askeri şirketlerin varlığı ve gelişimi konusunda, çeşitli tartışmaların olduğundan daha önce de bahsetmiştik. Bu tartışmaların genel yapısına bakıldığında, çeşitli endişelerin olduğu göze çarpmaktadır. Bu endişelerin en öne çıkanı ise denetim ve kontrol konusunda olmaktadır. Toplumun çeşitli kesimlerinin, sahip olduğu bu tür endişelerin giderilmesi için resmi kurumların, bu yapılar üzerinde denetimlerini sıkı bir şekilde yaptıkları, resmi makamlar tarafından dile gerilmektedir.

Geçtiğimiz yirmi yıldan daha uzun bir süre, küresel özel güvenlik endüstrisinin hızlı büyümesine ve konsolidasyonuna tanık olunmuştur. Özel askeri ve güvenlik şirketleri için çalışan on binlerce müteahhit, artık dünya çapında devletlere, uluslararası kuruluşlara, şirketlere ve sivil toplum kuruluşlarına çok çeşitli hizmetler sunmaktadırlar (Tonkin, 2011: 1). Kısa süre içerisinde, yaşanan bu önemli gelişmelerin akabinde özel askeri şirketlerin, ciddi bir kurumsal kimliğe kavuştukları görülmektedir. Hizmet ağlarının oldukça gelişmiş olması, kimi kesimlerce iyi karşılanırsa da kimi kesimler tarafından, ağır şekilde eleştirilmektedir.

Büyük ölçüde, uluslararası arenada güç kullanımının, devlet kurumlarının yetki alanına girdiğini varsayan, geleneksel uluslararası hukukun normatif çerçeveleri ve hesap verebilirlik yapıları için özel askeri şirketlerin varlığı, önemli zorlukları beraberinde getirmektedir (Tonkin, 2011: 2). Yaşanan gelişmeler gerek toplumun farklı kesimlerinin gerekse de hukukçu çevrelerin, özel askeri şirketler konusunda birtakım çekincelere sahip olduklarını göstermektedir. Özellikle askeri güvenlik gibi bir konuda özelleşmenin yaşanmasını, bir beka sorunu olarak algılayan yapıların var olduğu anlaşılmaktadır.

Son yıllarda özel askeri şirketlerin, hükümetler, uluslararası işletmeler, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları, yardım

kuruluşları ve diğer devlet dışı aktörler için stratejik, teknolojik tavsiye, eğitim, lojistik ve destek hizmetlerinin yanı sıra temel askeri muharebe işlevleri sundukları görülmektedir (Jager ve Kümmel, 2007: 9). Sundukları hizmetlerin çeşitliliğine ve hesabına çalıştığı kurumların yapısına bakıldığında özel askeri şirketlerin, her yönü ile kâr amacı güden bir işletme mantığı ile hareket ettikleri anlaşılmaktadır. Bu nokta da çeşitli eleştirilerin merkezinde olan özel askeri şirketlerin, tüm eleştirilere rağmen gün geçtikçe sayılarının arttığı bilinmektedir.

Devletler silahlı çatışmalar, işgaller, savaş, koruma, gözetim ve sorgulama dahil olmak üzere daha önce yalnızca resmi askerler tarafından yürütülen görevleri, yerine getirmek için özel askeri veya güvenlik şirketlerini tutmaktadırlar, kimi durumlarda tıpkı resmi askerler gibi özel askeri şirket personelleri de Uluslararası Hukuk'u ve İnsan Hakları Yasası'nı ihlal edebilir veya kasti olarak, bunlara aykırı hareket edebilirler (Hoppe, 2008: 989). Bu durumda, karşımıza şöyle bir soru çıkmaktadır: Özel askeri şirket personelinin, Uluslararası Hukuku veya İnsan Hakları Hukuku'nu ihlal etmesi durumunda, mesuliyet kime ait olacak ve nasıl bir yaptırım uygulanacaktır? Bu sorununun cevabı aranırken, yeni soruların karşımıza çıktığı anlaşılmaktadır: Yaşanan bir ihlal durumunda, eğer özel askeri şirket sorumlu tutulacaksa, devletlere yüklenmesi gereken bir yaptırımın, bir özel şirkete uygulanması, mümkün olabilir mi? ya da yapılan ihlalin sorumlusu olarak, bu şirketin hesabına çalıştığı devlet sorumlu tutulacaksa o devletin, bu sorumluluğu almaktan uzak durmaya çalışması, mümkün olabilir mi? gibi sorular, peşi sıra gelmektedir. Bu tür soruların sayısının artırılabilmesi mümkündür. Karşımıza çıkan bu ve bunun gibi sorulara, kesin ve net cevaplar verilebilmesi ise oldukça tartışmalı bir konudur.

Uluslararası hukuk, silahlı kuvvetler mensupları ile siviller arasında temel bir ayırım yapmaktadır. Bu ayırımın amacı, yalnızca sivil kayıpları sınırlamak değil, aynı zamanda geleneksel devletlerarası ilişkilerin önemli bir yönünü de vurgulamaktır. Ayrıca ordu mensupları, aynı zamanda devlet personelleridir ve herhangi bir hukuka aykırı durumda yakalandıklarında bu resmi statüden yararlanmaları beklenir (Doswald-Beck, 2007: 2). Bu noktada özel askeri şirketlerin varlığı, ciddi şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Bu durumun temel nedeni ise tıpkı resmi ordular gibi özel askeri şirketlerin hareket etmelerine karşın, hak ve yükümlülükler konusunda resmi orduların sahip olduğu kapsamın dışında kalmalarıdır.

Özel askeri şirketler ister uluslararası olsun ister uluslararası olmasın, sıklıkla silahlı çatışma durumlarında faaliyet göstermişlerdir. Bazen bir çatışmaya taraf olan bir devlet tarafından, bazen de çatışmanın yaşandığı

bir ülkedeki faaliyetlerini korumaya çalışan bir şirket tarafından işe alınmışlardır (Doswald-Beck, 2007: 1). Yaşanan gelişmeler, faaliyet sahası oldukça geniş olan özel askeri şirketlerin, hesabına çalıştığı aktörlerin de çeşitlilik gösterdiği karşımıza çıkarmaktadır.

Uzun bir geçmişe ve gelişmiş bir kurumsal kimliğe sahip olmalarına karşın, özel askeri şirketler üzerine, çeşitli tartışmaların sıcaklığını koruduğu görülmektedir. Ulusal ve uluslararası alanda, güvenliğin sağlanması için resmi orduların dışında bir özel askeri yapının, ilerde ciddi sorunlara yol açacağını düşünen kesimlerin varlığı göze çarpmaktadır. Günümüze geldiğimizde ise yaşanan tüm tartışmalara rağmen özel askeri şirketlerin sayısının oldukça arttığı, devletlerin dışında farklı kurumlara da hizmet edebildikleri ve birçok farklı alanda hizmet vermeye başladıkları anlaşılmaktadır.

4. ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLERİN TANIMI VE GÖREVLERİ

1960'lı yıllardan itibaren Batı'ya yakın küçük devletlerin milli orduları için askeri eğitim gerekleri, özel askeri şirketlerin oluşmasına sebebiyet vermiştir (İlbaş, 2023: 557). Özel askeri şirketlerin ortaya çıkışında çeşitli belirleyici unsurların olduğu görülse de genel manada devletlerin sahip olduğu ihtiyaçlara bir cevap olarak, oluştukları anlaşılmaktadır. Bir arz ve talep dengesi ürünü olan özel askeri şirketler, zaman içerisinde işlerliğini ve önemini artırmıştır.

Özel askeri şirketlerin, paralı askerlik sistemi ile karıştırıldığı da görülmektedir. Esasında her iki sistem arasında, çok büyük farklılıklarının bulunduğu bilinmektedir. En basit yönü ile paralı askerlik sisteminde, bir ordu içerisinde istihdam olan ferdi paralı askerlerin olduğu anlaşılmaktadır. Özel askeri şirketlerde ise bir kurumsallaşmış yapı ve tüzel kişilik altında toplanan askerlerden oluşan personelin, bir devlet adına ya da başka bir kuruluş adına, bir şirket aracılığı ile hizmet verdiği görülmektedir.

Kayıtlı oldukları devletin hukuk kuralları üzerine tüzel kişilik kazanan özel askeri şirketler, rekabet şartlarının egemen olduğu serbest piyasa alanında askeri görevlere ilişkin hizmetlerde bulunmaktadır (Topal, 2011: 967). Temel amaçları karlılık olan özel askeri şirketler, çeşitli askeri faaliyetler noktasında hizmetler sunmaktadırlar. Bu yönü ile serbest piyasa şartlarında özel askeri şirketlerin, uluslararası bir aktör özelliği gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu noktada paranın, temel belirleyici unsur olması nedeni ile özel askeri şirketlerin, tüzel kişiliği hangi ülkede kayıtlı olursa olsun, herhangi bir ülke ya da şirket adına hizmet etmesi de beklenebilir.

Temelde, özel askeri şirketler, küreselleşme ile birlikte hükümetlerle çalışabilmiş, kurumsal kimliğe ulaşmış, hiyerarşik yapıda düzenlenmiş ve tüzel kişilik kazanarak, ulus üstü yapılarla buluşmuşlardır (Arıöz, 2019: 25). Özel askeri şirketlerin, küreselleşme ile beraber işlerlik yönlerini oldukça artırdıkları görülmektedir. Çeşitli askeri alanlarda faaliyet yürüten özel askeri şirketler, küreselleşen dünya şartları ile beraber uluslararası konulara daha çok yakınlaşabilme fırsatı bulmuşlardır. Bu nedenle 21. yy.'ın küresel şartlarının, özel askeri şirketlere yeni imkanlar ve alanlar açtığı söylenebilir.

Genel manada özel askeri şirketler, bir kara parçasını, unsuru ya da personeli koruma görevini yapan şirketler olarak değerlendirirken, ek olarak bazı tanımlarda istihbarat analizi, lojistik sağlama, kolluk unsurlarının ve askeri unsurların eğitimi gibi faaliyetleri de kapsayacak derecede büyük ölçekli bir tanıma sahip oldukları anlaşılmaktadır (Çatal, 2021: 2). Kısa süre içerisinde görev tanımlarında oldukça önemli bir genişleme yaşayan özel askeri şirketler, önümüzdeki dönemlerde faaliyet alanlarını ve sayılarını artıracak gibi görünmektedirler. Bu durumun temel nedeni ise küresel şartlar ekseninde özel askeri şirketlerin, devletler için oldukça işe yarar bir aktöre dönüşmüş olmalarıdır.

İsmi, yapısı ve faaliyet alanı ile son dönemlerde oldukça fazla derecede dikkatleri üstüne çeken özel askeri şirketler, 21. yy.'ın küresel alanda faaliyet gösteren en önemli aktörlerine dönüşmüş durumdadırlar. Sağlam bir kurumsal kimliğe sahip olmanın yanı sıra, sundukları hizmetler ile devletler için çok önemli bir noktaya gelen özel askeri şirketlerin, kısa süre içerisinde küresel ve ulusal siyaset için çok daha büyük öneme sahip bir aktör konumuna geleceği düşünülmektedir.

5. RUSYA'DA WAGNER GRUBU

Wagner Grubu, 2014 baharında eski Yarbay Dmitry Utkin tarafından kurulmuştur, Utkin zamanında Moran Güvenlik Grubu için çalışmış ve bundan önce ise Rus askeri istihbaratının 2. Özel Keşif Tugayı'nın bir üyesi olmuş, ayrıca Rus Askeri İstihbarat Teşkilatı'na (GRU), hizmet etmiş ve Suriye'deki özel askeri şirket Slavvansky Korpus'un komutanı olarak görev yapmıştır (Heinemann-Grüder ve Aris, 2022: 2). Özü itibari ile Wagner Grubu'nu kuran şahısların, Rus ordusu için yabancı kişilikler olmadığı görülmektedir. Ayrıca, Rusya'nın dünyanın birçok yerinde yürüttüğü askeri operasyonlarda ise ciddi bir şekilde yer aldıkları anlaşılmaktadır.

Wagner Grubu'nun, oldukça yakın bir dönemde kurulmasına rağmen kısa sürede önemli bir aşama katettiği görülmektedir. Bu olgunun arkasında yatan neden ise Wagner kurucularının, Rusya'nın resmi askeri kuvvetlerinde

aktif bir şekilde yer almaları olmuştur. Ayrıca, Wagner Grubu'nun kurucularının, Rus siyasi iktidarı ve siyasi elitler ile yakın bir ilişki içerisinde olduğu anlaşılmaktadır.

Wagner Grubu, Donbass'ta değerini kanıtlamasının ardından, Eylül 2015'te Rusya'nın Suriye'deki askeri müdahalesine katılmış, Yevgeni Viktoroviç Prigojin (Dönemin Wagner Grubu lideri), Suriye'de petrol şirketi Evro Polis ile Suriye Enerji Bakanlığı adına, işgal altındaki petrol ve gaz sahalarının geri alınmasına dahil olmuştur (Heinemann-Grüder ve Aris, 2022: 3). Her yönü ile Rusya'nın küresel alanda üretmeye çalıştığı politikaların, önemli bir aracı olan Wagner Grubu, Rusya'nın çıkarlarını korumak için önemli bir mücadele vermiştir. Ukrayna'dan, Suriye'ye kadar önemli bir coğrafyada faaliyet yürüten Wagner Grubu, tam manası ile Rusya'nın siyasi iktidarının sahadaki bir aktörü misali hareket etmiştir.

Rusya'da birçok sayıda özel askeri şirketin var olduğu bilinmektedir. Wagner Grubu'nu, diğerlerinden ayıran unsur ise Başkan Vladimir Putin ve Putin'in etrafındaki siyasi elitler ile oldukça yakın olan iletişim ağıdır (Erkan ve Ateş, 2023: 2117). Yaşanan süreç, Putin'in uzun bir dönemdir, Rusya'da kurmaya çalıştığı siyasi yapının, bir sonucu olarak ortaya çıkan Rus oligarklarının, bir şekilde Wagner Grubu ile iletişim içerisinde olduğunu göstermektedir. Bu nedenle Wagner Grubu'nu, Rusya'da sadece bir özel askeri şirket ölçeğinde değerlendirmek, pek de mümkün değildir. Her yönü ile Rusya'nın askeri ve siyasi yapısı için çok önemli bir noktada konumlandığı ortaya çıkmaktadır.

Özünde, Rus özel askeri şirketleri, kesinlikle etkili bir güç politikası aracı olabilirler. Bununla birlikte, teknolojik olarak üstün ordularla karşı karşıya kaldıklarında veya zorlu arazide faaliyet gösterdiklerinde bu tür oluşumlar, etkinliğini kaybedebilirler (Sukhankin, 2019: 1). Bu gerçekliğin farkında olan Rusya'nın, askeri operasyonlar yürüttüğü bölgelerde, resmi Rus ordusundan da istifade ettiği anlaşılmaktadır. Sonuç olarak, tam manası ile bir "hibrit savaş" tekniği ile Rusya'nın, uluslararası alanda askeri operasyonlarını kurgulamaya çalıştığı görülmektedir.

Bilindiği üzere Wagner Grubu, ilk önce 2014 senesinde Doğu Ukrayna'daki çatışmada, Rusya yanlısı ayrılıkçıları desteklediği anda, tespit edilmiştir. O dönemden beri Suriye, Mozambik, Sudan ve Orta Afrika Cumhuriyeti gibi bölgelerde, yer almıştır, ayrıca Wagner Grubu'nun savaşçıları, başkent Trablus'ta BM destekli hükümete, bir saldırı başlattıktan sonra, isyancı General Khalifa Haftar'ın güçlerine katıldıkları sırada yani Nisan 2019'da Libya'da görülmüşlerdir (Barabanov ve Ibrahim, 2021: 2).

Avrupa'dan, Orta Doğu'ya kadar birçok bölgede faaliyet gösteren Wagner Grubu, tam manası ile Rusya'nın küresel alanda ortaya koyduğu çok boyutlu askeri politikaların bir parçasına dönüşmüştür. Özellikle, Orta Doğu'da geçmiş dönemlerde Wagner Grubu'nun, ortaya koyduğu mücadele hem askeri hem de siyasi boyutu ile Rusya'nın çıkarlarına hizmet eden bir mücadele olmuştur. Bu temelde Wagner Grubu'nu, sadece askeri faaliyetler yürüten bir özel askeri şirket olarak ele almak, eksik bir değerlendirme olarak görülmektedir. Yürüttüğü faaliyetler ile askeri ve siyasi olarak, Rusya için önemli bir saha aktörüne benzetilmektedir.

Rusya, tarih boyunca savaşlarında görev almak için sadık paralı askerleri kullanan, rasyonel devletler tarafından belirlenen bir modeli izlemiştir. Askeri operasyonlar üzerinde, sıkı bir sivil kontrole sahip olan modern devletler de dahil olmak üzere, birtakım devletler hem yerli hem de yabancı çeşitli özel askeri şirketler ile uzun süredir, sözleşmeler yapmaktadırlar (Marten, 2019: 186).

Rasyonel şekilde hareket eden bir devlet için özel askeri şirketler, ilk bakışta oldukça mantıklı gelebilir, lakin tüm yönleri ile bu süreç analiz edildiğinde, özel askeri şirketler ile devletler arasında yapılan iş birliklerinde, birtakım sorunların yaşandığı gözlenebilir. Kısa zaman önce, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve dönemin Wagner Grubu Lideri Prigojin arasında yaşanan sorun, bu duruma güzel bir örnek olarak verilebilir.

Görüleceği üzere Wagner Grubu ve öncülerinin faaliyetleri, uluslararası medyada ve Rusça yayın yapan bağımsız internet haber sitelerinde, yıllarca iyi bir şekilde kaydedilmiştir. Şubat 2018'de ise Suriye'de ABD güçlerine karşı Wagner Grubu'nun, fiyasko yaşamasının ardından Wagner Grubu, Rusya'da ön sayfa haberlerde yer almış ve Duma'da (parlamentonun alt kanadı olan Rusya Federasyonu Devlet Duması) açıkça tartışılmıştır (Marten, 2019: 187). Yaşanan gelişmeler neticesinde, özel askeri şirketler konusunda Rusya'da, çeşitli fikir ayrılıklarının yaşandığı anlaşılmaktadır. Ancak daha sonrasında yaşanan sürece gelindiğinde Wagner Grubu'nun, faaliyetlerine devam ettiği görülmüştür.

Özünde, Wagner Grubu, Ukrayna'daki eylemleriyle bağlantılı olarak, büyük ilgi görmüştür, dolayısıyla Wagner Grubu'nun, Afrika'daki faaliyetleri ise daha az duyurulmuştur (Pokalova, 2023: 1). Çünkü medyada görülenin aksine Wagner Grubu'nun, Afrika'da Rusya adına, oldukça önemli faaliyetler yürüttüğü bilinmektedir. Bu yönü ile de Wagner

Grubu'nun, farklı coğrafyalarda Rusya için önemli bir askeri aktöre dönüştüğü anlaşılmaktadır.

Wagner Grubu, Orta Doğu, Libya, Madagaskar, Mali, Mozambik, Sudan ve dünyanın diğer yerlerinde de faaliyet göstermiştir, Wagner Grubu'nun, bu tür faaliyetleri ile ilgili medya yorumlarının çoğu Rus paralı askerlerinin, bu bölgelere konuşlandırılmasına veya bu bölgelerdeki kaynakların çıkarılmasına odaklanmıştır (Pokalova, 2023: 2). Konu üzerine yapılan yorumların hepsinin, belirli oranda haklılık payı olduğu görülmektedir. Wagner Grubu'nun, bu ülkelerde yürüttüğü faaliyetlerden çıkarılabilecek en önemli sonuç ise Rusya'nın, bu bölgelere ciddi şekilde önem verdiği ve dış politikadaki yönünü, bu coğrafyalara çevirdiği gerçeğidir.

Rusya'da Wagner Grubu'nun varlığı, genel anlamda hükümeti iç tehditlerden korumaya yönelik bir anlaşmanın parçasıdır ve propaganda desteğini içermektedir (Czerep, 2021: 2). Bu yönü ile Rusya'da Wagner Grubu'nun varlığını, sadece askeri bir destek aracı olarak görmek, eksik bir değerlendirme olmaktadır.

Wagner Grubu, Putin Rusya'sı için askeri desteğin yanı sıra hem iç siyasette hem de küresel siyasette önemli misyonlar yüklenen bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Wagner Grubu, Rusya'nın Afrika'daki askeri ve politik genişlemesine yardım etmede etkilidir ve Libya, Sudan, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Mozambik'te de bulunmuşlardır (Czerep, 2021: 1). Yaşanan gelişmeler, her yönü ile Putin Rusya'sı için Wagner Grubu'nun, bir özel askeri şirket olmaktan daha çok anlam ifade ettiğini göstermektedir. Bu nedenle Rus siyaseti için ciddi bir önemi olan bu tür yapıların, ilerleyen dönemlerde Rusya'da daha da çoğalmasa mümkün gözükmektedir.

Nihayetinde, Putin Rusya'sının askeri ve siyasi politikaları için önemli bir araç olan Wagner Grubu'nun, Rusya adına küresel alanda önemli faaliyetler yürüttüğü anlaşılmaktadır. Rusya-Ukrayna arasındaki silahlı çatışmalar sürecinde, Putin ve Prigojin arasında yaşanan sorunlar ve ardından Prigojin' in ölümü sonrasında Wagner Grubu'nun, Rusya'daki geleceği konusundaki sürecin, nereye varacağını kestirebilmek bugün için zor görünmektedir.

Her şeye rağmen önümüzdeki dönemlerde Rusya'da özel askeri şirketlerin sayısının daha da artacağını, bugünden öngörebilmemiz mümkün gözükmektedir. Putin Rusya'sı gerek kendi coğrafyasında gerekse de küresel alanda askeri politikalarını sürdürmeye kararlı gözükmektedir.

6. RUSYA'DA ÖZEL ASKERİ ŞİRKET ÖRGÜTLENMELERİNİN GELECEĞİ

Militarizmin, Rusya'da ulus inşası amacıyla kullanımı, 1990'ların sonundaki mütevazı bir başlangıçtan sonra, 2012'den itibaren oldukça yoğunlaşmış ve militarizm, Rusya'nın kimlik politikasının temel bir varlığı haline gelmiştir (Bækken, 2021: 262). Bu durumun, dolaylı bir etkisi olarak da özel askeri şirketler, Rusya'da gözle görülür bir şekilde artmıştır. Hem iç hem de dış güvenlik için önemli görevler üstlenen bu yapıların, Rusya'nın iç ve dış politikasının önemli bir aracı oldukları anlaşılmaktadır.

Rusya'nın özel askeri şirketleri kullanmasının tek itici gücü, sadece stratejik hesaplamalar değildir. Elitlerin kazanç olasılıkları, genellikle Rusya'nın karar alma sürecini motive etmektedir ve bu durum, özel askeri şirketler açısından da geçerlidir (Østensen ve Bukkvol, 2022: 131). Rusya'da etkin bir konumda olan elitlerin, birçok alanda faaliyet gösterdikleri gibi askeri alanda da faaliyet gösterdikleri anlaşılmaktadır. Siyasi iktidar ve elitler arasında kurulan ilişkinin bir sonucu olarak özel askeri şirketlerin, Rusya'da oldukça aktif bir konumda olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır.

Büyük güç olabilmenin, genellikle ekonomik ve askeri gücün bir ürünü olduğu, tahmin edilmektedir. Ekonominin büyüklük açısından, Uluslararası Para Fonu (IMF) 2020'de Rusya'nın, Satın Alma Gücü Paritesi'ne (SAGP) göre Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) açısından, dünyada altıncı sırada olduğunu hesaplamıştır (Østensen ve Bukkvol, 2022: 132). Ekonomik açıdan, sahip olduğu doğal kaynaklar temelinde önemli bir noktaya gelen Rusya'nın, askeri açıdan da önemli bir noktaya gelme gayesi, Rusya'nın özel askeri şirketlere, oldukça fazla önem vermesinin bir nedeni olmuştur. Özellikle ülke dışındaki askeri operasyonlarda Rusya, özel askeri şirketlere önemli roller vermiştir.

Anlaşılabileceği üzere Moskova'nın, 2014'ten itibaren, Ukrayna'nın doğusunda kullandığı "vekaleten savaş" yöntemi, yeni bir şey değildir (Dreyfus, 2018: 3). Bu taktiğin, Rusya tarafından birçok çatışma bölgesinde kullanıldığı görülmektedir. Yaşanan gelişmeler, Rusya'nın özel askeri şirketlere aktif bir şekilde rol verildiği savaş türlerini, oldukça faydalı bulduğunu göstermektedir. Rusya'nın faaliyet gösterdiği tüm bölgelerde, Rus menşeli özel askeri şirketlerin, oldukça fazla kendini gösterdikleri anlaşılmaktadır. Örneğin, 1992'den, 1994'e kadar Gürcistan'da, Sohum ile Tiflis arasında yaşanan silahlı çatışmada, ayrılıkçılar adına yani Moskova'nın çıkarları doğrultusunda savaşan, özel askeri gruplar da

çatışmalarda rol almıştır (Dreyfus, 2018: 4). Her yönü ile Rusya'nın çıkarları için faaliyette bulunan özel askeri şirketlerin hem Rusya'nın yakın çevresi olan bölgelerde hem de daha uzak coğrafyalarda, Rusya'nın çıkarları için görev yaptıkları anlaşılmaktadır. Bu yönü ile özel askeri şirketlerin, Rusya'nın küresel alanda oluşturmak istediği yapı için önemli bir araç oldukları görülmektedir.

Özünde, Rusya kendi yaklaşımını şekillendirmek için çok aktörlü, kapsamlı yaklaşımı ve özellikle ABD ile diğer Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) üyesi ülkeler tarafından, özel askeri şirketlerin kullanımını değerlendirmiş, bu durum Rusya'nın 2014 yılı askeri doktrininde açıkça görülmüştür (Spearin, 2018: 67). Dünyada yaşanan siyasi ve askeri değişiklikleri, yakından takip eden Rusya, özellikle NATO üyesi ülkelerin yaşadığı askeri gelişmelerle yakından ilgilenmektedir. Dolayısıyla özel askeri şirketlerin, Rusya'daki gelişimi, NATO üyesi ülkelerdeki özel askeri şirketlerin gelişimi ile paralellik izlemektedir.

Bununla birlikte, Rusya'nın özel askeri şirketleri kullanmasına karşı güçlü bir NATO yanıtı da olmamıştır (Spearin, 2018: 69). NATO tarafından, Rusya'ya karşı özel askeri şirketler konusunda, herhangi bir tepkinin yaşanmamasının çeşitli nedenleri olabilir. NATO üyesi ülkelerde de benzer askeri yapıların varlığı, göze çarpmaktadır. Örneğin, ABD'de uzun bir dönemdir, çok sayıda özel askeri şirketin var olduğu bilinmektedir.

Dün, bugün ve gelecekte, Rusya'nın dış politikasına verdikleri desteği, daha iyi anlamak için Rusya'daki özel askeri şirket endüstrisinin evrimine dair, genel bir anlayış gereklidir (Arnold, 2019: 10). Bu anlayışın temelinde ise siyasi iktidar ve iktidara yakın olan elit kesimler arasındaki ilişki ağının olduğu görülmektedir. Yaşanan gelişmeler neticesinde Rusya'da özel askeri şirketlerin, siyasi ve ekonomik ilişki ağlarının merkezinde yer aldıkları söylenebilir.

Süreç içerisinde, Rusya'daki özel askeri şirketler, iki ayrı ve belirgin hedefe odaklanmıştır: Birincisi, Kremlin'in kontrolünden bağımsız olarak, yabancı müşterilere kar için hizmet sağlamak; ikincisi ise Kremlin talimatlarına uygun olarak, "yakın çevrede" Rusya'nın nüfuzunu sürdürmektir (Arnold, 2019: 11). Bu iki hedefin oluşup, gelişmesinde siyasi iktidarın, oldukça aktif bir rol üstlendiği anlaşılmaktadır. Her iki hedefin de sonuçta Rusya'nın çıkarına olduğu düşünülmektedir.

Özel askeri şirketlerin geliştirilmesinin, dünyada ve Rusya'da görülen başlıca nedenleri, askeri personelin azaltılması, askeri teçhizat ile silah satışlarındaki artış ve devletlerin özelleştirilmesi ile ilgili süreçlerdir

(Kostoski, 2022: 72). Bu temelde özel askeri şirketlerin, Rusya'da ortaya çıkması ve ardından kısa sürede yaşadıkları gelişimin, dünyanın farklı ülkelerinde yaşanan süreçlere benzediği görülmektedir. Tam manası ile küresel alanda, bir askeri rekabetin sonucu olarak, ortaya çıkan özel askeri şirketlerin, işe yarar yönleri nedeniyle Rusya'daki siyasi iktidar ve Rus oligarklar tarafından desteklendikleri anlaşılmaktadır. Yaşanan gelişmeler, her yönü ile uluslararası alanda devletlerin, militarist politikalara oldukça fazla önem verdiklerini göstermektedir. Önümüzdeki dönemlerde bu şirketlerin hem Rusya'da hem de dünyanın diğer ülkelerinde, daha fazla yer ve imkân bulacağı düşünülmektedir.

Küresel siyasetin, askeri politikalarla dizayn edilmesi, şüphesiz ki ilerleyen dönemlerde dünyanın farklı yerlerinde, yeni çatışma alanlarının ortaya çıkmasına sebebiyet verecektir. Bu durumda özel askeri şirketlerin, daha aktif bir şekilde karşımıza çıkacağı düşünülebilir.

Bilindiği üzere, kısa süre önce Rusya'nın güncellediği "*Askeri Doktrin*"², yakın çevresindeki gelişmelere daha yakından, dikkat çekmiştir. Bu durum, Ukrayna'daki krizin doğrudan bir sonucudur ve aynı zamanda, SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) sonrası bölgede, genel olarak artan Rusya iddiasının bir ifadesidir (Klein, 2015: 2). Rusya'nın, bugün için küresel alanda SSCB mirasçısı olarak hareket etmesi ve bu bölgelerde askeri politikalar başta olmak üzere, çeşitli şekillerde etki göstermesi sonucu, Rusya'nın özel askeri şirketlere ciddi bir şekilde ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple özel askeri şirketlerin, Rusya'nın siyasi hedefleri için önemli bir noktada konumlandığı görülmektedir. Öte taraftan, kısa süre önce siyasi iktidar ve Wagner Grubu arasında yaşanan kırımın, ilerleyen dönemlerde Rusya'da, özel askeri şirketlerin gelişimini, ne yönde etkileyeceği konusunda birtakım tartışmaların var olduğu da görülmektedir. Bugün için sürecin hangi noktaya varacağını kestirmek zordur, fakat Rusya'nın küresel hesapları içerisinde özel askeri şirketlerin, önemli bir araç olduğu, bugün için büyük bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır.

7. SONUÇ

Günümüze gelindiğinde tıpkı daha eski dönemlerde olduğu gibi bugün de Rusya'nın, dünyanın farklı coğrafyalarına yayılmak gibi bir gayesinin olduğu görülmektedir. Özellikle sıcak denizlere inmek konusunda

² "*Askeri doktrin*" bu kavram, özü itibari ile askeri yapıların askeri operasyonlarda, savaşlarda ve çatışmalarda nasıl katkıda bulunduğunun ifade edilmesi manasına gelmektedir. Askeri öğreti olarak da ifade edilebilir. Detaylı bilgi için bakınız: Külebi, A. (2010). *Askeri Doktrinler ve Stratejik Yaklaşımlar*. Ankara: Berikan Yayınevi.

Rusların, yüzyıllardır devam eden bir hedefinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu hedefe ulaşmak noktasında dönem dönem Batılı güçlerle karşı karşıya gelen Ruslar, bir şekilde engellenmiştir. Tüm engellere rağmen Rusya'nın, bugün için bu hedeften vazgeçmediği anlaşılmaktadır.

Rusya'nın, SSCB'nin etki alanına dönmek gibi, bir gayesinin olduğu da göze çarpmaktadır. Bu nedenle Rusya, SSCB'nin etki alanında olan bölgelerde başka bir aktörün var olmasından rahatsızlık duymaktadır. Bu rahatsızlığın bir sonucu olarak NATO'nun, Orta Asya, Kafkasya veya Doğu Avrupa'da herhangi bir şekilde etki göstermesi, Rusya'yı oldukça huzursuz etmektedir. Bu nedenle günümüze gelindiğinde Rusya ile Ukrayna arasında süren çatışmaların temel nedenini, bu perspektif dahilinde okumamız gerekmektedir.

SSCB'nin etki alanına dönmek için ciddi bir mücadele veren Rusya'nın, askeri politikalar dahilinde hareket ettiği anlaşılmaktadır. Askeri politikalar ile temellenen Rusya'nın dış politikası, dünyanın farklı coğrafyalarında çatışma bölgelerin oluşmasına, sebebiyet vermektedir. Askeri unsurların, Rusya'nın dış politikasında bu kadar fazla yer almasının sonucunda Rusya'da askeri harcamalar artmakta, askeri teknolojilerin gelişimi için yatırımlar çoğalmakta ve özel askeri şirketlerin de bir hayli fazla imkân ve yer buldukları anlaşılmaktadır. Tam manası ile Rusya'nın, militarist politikalara ağırlık vermesinin bir sonucu olan özel askeri şirketlerin, Rusya için önemli bir araç oldukları düşünülmektedir.

Çeşitli askeri yöntemleri entegre ederek, bir askeri politika oluşturmaya çalışan Rusya, son dönemlerde özel askeri şirketlerden de ciddi derecede istifade etmeye başlamıştır. Bu sebeple Ortadoğu'da, Afrika'da ve Doğu Avrupa'da Rusya adına faaliyet yürüten, özel askeri şirketlerin varlığı göze çarpmaktadır. Ukrayna özelinde ise Wagner Grubu olarak bilinen, bir özel askeri şirketin, Rusya adına mücadele ettiği daha çok görülmektedir. Fakat son dönemlerde Rusya'nın siyasi iktidarı ve Wagner liderleri arasında, ciddi sorunların yaşandığı görülmüştür. Yaşanan bu krizin ardından Wagner Grubu liderinin ölümünün, Rusya'daki özel askeri şirketlerin varlığını, hangi yönde etkileyeceği ise ayrı bir tartışma konusudur.

Türlü siyasi ve ekonomik ilişkiler sonucu, bir tarafta elitler diğer tarafta ise Rus siyasilerinin fikir birlikteliği sonucunda oluşan özel askeri şirketlerin, Rusya'nın askeri politikalarında önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Özünde, özel askeri şirketlerin varlığı ve etki alanlarının artması konusunda Rusya, tek bir örnek ülke değildir. Dünyanın birçok ülkesinde özel askeri şirketlerin var olduğu ve süreç içerisinde sayılarını

artırmaya devam ettirdikleri görülmektedir. Pek tabii ki bu ülkelerin başında ABD gelmektedir. Bu sebeple Rusya'da sayıları oldukça artan özel askeri şirketlerin varlığını, ABD ve Rusya arasında uzun bir süredir devam etmekte olan askeri yarış üzerinden okumak gerekmektedir.

Uzun bir dönemdir Rusya'nın, küresel alanda yayılmacılık hedefi olduğu bilinmektedir. Bu hedefe ulaşabilmek için Rusya'nın siyaset yapılarının, genel anlamda militarist politikaları tercih ettikleri görülmektedir. Rusya, özellikle SSCB'nin etki alanı olarak gördüğü bölgelere yayılmaya çalışırken, ideolojik ve kültürel araçlar gibi “*soft power*” (yumuşak güç-kaba kuvvetin aksi olan etki unsurlarını içeren güç)³ etki araçlarını kullanmaktan ziyade, askeri faktörleri yani “*hard power*” (sert güç) etki araçlarını kullanmayı tercih etmektedir. Bu tercihin sonucunda ise çeşitli çatışmaların yaşandığı ve tüm dünya ülkelerinin, yaşanan çatışmalardan bir şekilde etkilendiği görülmektedir.

Nihayetinde, Rusya'da oldukça fazla sayıda olan özel askeri şirketlerin varlığının temelinde Rusya'nın siyasi iktidarının, sahip olduğu mantalite bulunmaktadır. Bu mantalitenin terk edilmemesi durumunda yani Rusya'nın, küresel alanda militarist politikalarla hareket etmeye devam etmesi halinde Rusya'da özel askeri şirketler, varlığını korumaya devam edecektir. Son dönemlerde Rusya-Ukrayna çatışması sürecinde yaşanan krizin, Rusya'daki özel askeri şirketlerin varlığını ve gelişimini, nasıl etkileyeceğini ise tarih, tüm dünya insanlığına açık ve net bir şekilde gösterecektir.

8. SUMMARY

The feeling of being safe is an important issue for all societies and states. In essence, people coming together under a state was based on this issue. Various security mechanisms have emerged as both people and states act with the feeling of being safe. The most prominent among these mechanisms was the official armies. People and states have acted with the instinct of self-preservation against dangers that may come from inside and outside, by trying to establish an army with their own hands. When we look at the past periods, it is understood that the people and the state worked hand in hand to develop some systems in the formation and continuity of armies. In the following period, it was observed that the mercenary system also

³ “*Yumuşak güç*” bu kavram ilk defa Joseph Nye tarafından ortaya atılmıştır, detaylı bilgi için bakınız: Nye, J. (2005). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.

emerged alongside the official armies. Later, private military companies emerged as a more institutionalized form of the mercenary system in order to meet an important need.

Private military companies, which have a deep history, have begun to emerge in all countries of the world, from east to west. Private military companies, which have become very important especially for the "proxy wars" and "hybrid warfare" techniques carried out by global actors, have begun to increase their importance day by day. Private military companies, which were not welcomed globally for a while, became more active after the September 11 attacks. It can be seen that there are various discussions in the global arena regarding private military companies. On this basis, it is understood that there are different reactions from various countries regarding private military companies. In essence, this study tried to understand the general structure of the Wagner Group, which was formed in the Russian Federation outside the official mechanism in the form of a private military company. Afterwards, the structure of the relationship between the state mechanism and this company was analyzed. Finally, it was tried to understand the efficiency level of private military companies and what kind of development they will experience in Russia in the future.

In this study, an examination was made on the development and areas of activity of the Russian-origin Wagner Group, which emerged as a private military company, in Russia. Afterwards, it was analyzed at what point private military companies in Russia are positioned in the relationship between the political power and the elites. In the final analysis, some determinations have been made about the development of private military companies in Russia in the coming periods. During the study process, a literature review was conducted and a scientific path was followed, and the body of the study was formed with the data obtained. Accompanied by the data and analysis obtained, our study has reached the dimension of a research and compilation study. During the study process, Russian military history was touched upon, then the general structure of private military companies in Russia was tried to be understood, and then the activities and impact of the Wagner Group, which was formulated as a private military company in Russia, were analyzed.

As a result of the study, important data was obtained. It has been understood that Russia, in particular, gives a significant role to private

military companies within its global plans. It has been observed that Russia, which is trying to carry out some military policies through these private military companies in many parts of the world, attaches serious importance to the Wagner Group. In the recent past, it has been understood that the problem between the leader of the Wagner Group and the Russian political power has deeply affected the relations. Despite such problems, it has been understood that private military companies are of great importance for Russia's global goals. It has been seen that Russia, which tries to dominate global politics through military policies, has a great need for private military companies. In general, as a result of the study, it was revealed that the Wagner Group is an important actor for Russia. On this basis, the possibility of Wagner Group-like structures emerging in Russia in the coming periods seems quite high.

9. KAYNAKLAR

- Ariöz, Z. (2019). Küreselleşme sürecinde ulusal güvenliğin dönüşümü: Özel askeri şirketler. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi*, 2(1), 20-33.
- Arnold, T. D. (2019). The geoeconomic dimensions of Russian private military and security companies. *Military Review*. 99(6), s.6-18.
- Barabanov, I. ve İbrahim, N. (2021, August 11). Wagner: Scale of Russian mercenary mission in Libya exposed. *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/world-africa-58009514> adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 01.11.2023).
- Bækken, H. (2021). Patriotic Disunity: Limits to popular support for militaristic policy in Russia. *Post-Soviet Affairs*. 37(3), s.261-275.
- Cameron, L. (2006). Private military companies: Their status under International Humanitarian Law and Its Impact on Their Regulation. *International Review of the Red Cross*, 88(863), s.573-598.
- Czerep, J. (2021). Russia's Wagner group expanding influence in Africa. *Bulletin PISM*. 181(1871), s.1-2.
- Çatal, N. (2021). Vekâlet savaşlarının bir aracı olarak özel askeri şirketler. *Assam Uluslararası Hakemli Dergi*, 8(19), 1-8.
- Divided, F. (2017). *Private military and security companies and states: Force Divided*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Doswald-Beck, L. (2007). Private military companies under international humanitarian law. *From Mercenaries to Market: The Rise and Regulation of Private Military Companies*, s.115-138.
- Dreyfus, E. (2018). Private military companies in Russia: Not so quiet on the eastern front. *Paris (FRA), Institut de Recherche Stratégique de l'Ecole Militaire*. 9(66), s.1-11.
- Eds. Lohr, E. ve Poe, M. (2002). *The military and society in Russia 1450-1917*. Leiden: Brill Academic Publishers.

- Eds. Jäger, T. ve Kümmel, G. (2007). *Private military and security companies: Chances, problems, pitfalls and prospect*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Erkan, A.Ç. ve Ateş, A. (2023). Wagner grubunun yapısı ve operasyonları üzerine bir inceleme. *Toplum Ekonomi ve Yönetim Dergisi*. 4(1), s.111-130.
- Heinemann-Grüder, A. ve Aris, S. (2022). Wagner group. *Russian analytical digest (RAD)*. 290, s.1-10.
- Hoppe, C. (2008). Passing the buck: State responsibility for private military companies. *European Journal of International Law*. 19(5), s.989-1014.
- İlbaş, S. (2023). Özel askeri şirketler üzerine bir inceleme. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 6(2), 554-565.
- Karakoç, E. (2016). Antik dönemlerdeki Grek paralı askerler ve hoplitlerin önemi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*. 55, s.489-499.
- Kinsey, C. (2006). *Corporate soldiers and international security: The Rise of private military companies*. Abingdon: Routledge.
- Klein, M. (2015). Russia's new military doctrine: NATO, The United States and the "colour revolutions". (*SWP Comment*, 9/2015). Berlin: *Stiftung Wissenschaft und Politik -SWP- Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit*. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssaar-423319>, s.1-4.
- Kostoski, M. (2022). Private military companies as a tool in proxy wars: The Russian federation in focus. *Contemporary Macedonian Defense/Sovremena Makedonska Odbrana*. 22(42), s.67-76.
- Marten, K. (2019). Russia's use of semi-state security forces: The case of The Wagner group. *Post-Soviet Affairs*. 35(3), s.181-204.
- Menning, B. W. (2002). The imperial Russian army, 1725–1796. Frederick W. Kagan ve Robin Higham (Ed.), *The Military History of Tsarist Russia* (s. 47-76) içinde. New York: Palgrave Macmillan.
- Öz, T. ve Çalışkanlar, T.M. (2020). Paralı askerlerden özel askerî şirketlere savunma yönetimi teknolojileri uygulamaları. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 16(34), s.309-339.
- Öztürk, Y. (2022). Uluslararası hukuk bağlamında özel askeri şirketler: Afrika örneği. *International Journal of Disciplines in Economics & Administrative Sciences Studies*. 7(28), s.286-300.
- Pokalova, E. (2023). The Wagner group in Africa: Russia's quasi-state agent of influence. *Studies in Conflict & Terrorism*. Published online: 02 Jul, s.1-23.
- Østensen, Åse G. ve Bukkvoll, T. (2022). Private military companies–Russian great power politics on the cheap? *Small Wars & Insurgencies*. 33(1-2), s.130-151.
- Pipes, R. (1980). Militarism and the Soviet state. *Daedalus*. 109(4), s.1-12.
- Spearin, C. (2018). NATO, Russia and private military and security companies: looking into the dark reflection. *The RUSI Journal*. 163(3), s.66-72.

- Sukhankin, S. (2019). Russian PMCS in the Syrian civil war: From Slavonic corps to Wagner group and beyond. *Jamestown Foundation [online]*. 18, s.1-21.
- Steinberg, J. W. (2021). The military history of Romanov Russia. *War & Society*. 40, s.155-168.
- Stone, David R. (2006). *A military history of Russia: From Ivan the terrible to the war in Chechnya*. Westport: Praeger Security International.
- Tangör, B. ve Yalçinkaya, H. (2010). Güvenlik yönetişimi çerçevesinde özel askeri şirketler. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 7(25), s.127-154.
- Topal, A. H. (2011). Uluslararası hukuk açısından özel askerî şirketler ve şirket çalışanlarının statüsü. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 60(4), 963-1022.
- Tonkin, H. (2011). *State control over private military and security Companies in armed conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.

Çatışma beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ilişkilerimizin bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederim.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

